

De mens en haar ecologische positie

Met of zonder de natuur?

Jaargang 19 | NR4 | December 2019 **PerspeX**

Boeren en regels

Dieren en diversiteit

Kerken en apps

Dit voorwoord schrijf ik net na een spannend ChristenUnie-congres. Al onze moties zijn aangenomen, ondanks het feit dat enkele werden ontraden door het bestuur van de ChristenUnie. Zo mag onze voorzitter voortaan een speech houden op het congres. Dit dankzij de steun van een overweldigende meerderheid van de aanwezige ChristenUnie-leden.

In september overhandigden we het manifest van Coalitie-Y aan minister-president Rutte om de druk op jongeren op de agenda te zetten. Het was gaaf om te zien hoe Coalitie-Y bijdroeg aan een kanteling van de discussie over de basisbeurs. Een meerderheid is inmiddels voor en zo kon op het afgelopen congres Gert-Jan Segers zeggen: 'Die basisbeurs komt er!'

Wat gaaf dat we op zulke momenten merken dat er naar jongeren wordt geluisterd, naar wat zij te zeggen hebben en wat zij zien als problemen van deze tijd.

In dit nummer bespreken we onderwerpen als klimaat- en natuurbeleid en maatschappelijk verantwoord ondernemen. De impact die bedrijven hebben op de levens van mensen is enorm. Dat kan ten goede zijn, maar is te vaak vernietigend. Winst en commercie lijken vaak belangrijker dan zorg voor de schepping, rechtvaardig loon en goede arbeidsomstandigheden.

Dan hoop ik dat juist wij als christelijke jongeren ons inzetten voor verandering. Dat wij oog hebben voor onrecht – waar we soms zelfs indirect via consumptie aan bijdragen. Dat we onze stem laten horen: 'dit kan niet langer'.

Dergelijke thema's zijn onderdeel van onze speerpunten en daar zetten we ons als Perspectief voor in. [Doe jij mee?](#)

Uw bestuurslid Politiek,
Jeroen Troost

Inhoud

4-6 **Carla Dik-Faber** introduceert
kringlooplandbouw

7-9 **Betty van Os** verkondigt
een boerengeluid

10-11 **Tony's Chocolonely** over
verantwoord ondernemen

12-13 **Henrik Wienen** bouwt een moderne kerkapp

14-16 **Frank Wassenberg** bespreekt biodiversiteit

17-18 **Ricardo Alkema** werkt aan natuurbeleid

Woord van de redactie

Klimaat en natuur zijn weer volledig onder de aandacht gebracht in de voorbije maanden, helaas niet louter op een positieve manier. Sommigen klagen over de vele milieumaatregelen, anderen bezigen zich op straat om de klimaatrevolutie uit te roepen. Rentmeesterschap is een prachtige Nederlandse uitdrukking om de structurele verantwoordelijkheid van de christen tegenover de natuur te beschrijven, en Perspectief laat zich graag op de voorste rangen zien als het gaat om de strijd voor onze aarde. Maar dat in het gevecht om natuurbehoud niet elke keuze even duidelijk voor de hand ligt heeft de recente geschiedenis nog maar eens onderstreept. De natuur verdient bescherming, maar het is uitermate wrang als de boer daarvoor over de kop moet. Hoe ervoor te zorgen dat de mens en natuur daadwerkelijk in balans zijn, zonder dat een van beide daarbij het onderspit moet delven? De verschillende meningen die je in dit magazine tegenkomt raken veelal aan dit onderwerp, waarbij ze wel behoorlijk uiteenlopen. Niet iedereen heeft dezelfde oplossingen voor ogen, en niet iedereen jaagt dezelfde rol voor de overheid na als het gaat om de verhouding tussen de natuur en de samenleving. Juist omdat dit zo'n diepgrondig dilemma is, is het van het grootste belang de verschillende geluiden aan te horen en uiterst serieus te nemen. Dat laat ook zien waar Perspectief ongeveer staat in het debat: we moeten strijden voor de natuur, maar de mens moet wel een eerlijke kans krijgen om in die strijd mee te komen.

In dit magazine laten we een scala aan partijen aan het woord, zoals we dat altijd proberen te doen. Aan de lezer om de informatie in zich op te nemen en een eigen oordeel te ontwikkelen. Eén ding moge duidelijk zijn: de juiste keuze is in dit geval niet makkelijk te vinden. Maar het onderwerp is te belangrijk om de zoektocht naar die keuze nog verder uit te stellen.

Tim Kuijsten
Hoofdredacteur

Agenda

10 januari
Nieuwjaarsborrel

5 maart
PJO-Parlement

4 april
Politiek trainingsweekend

In de media

In de Nieuwsuur-uitzending van 17 november was Siewerd aan het woord over het jongerenparlement en was de themadag van Perspectief te zien.

In het Nederlands Dagblad van 21 november pleitte Pieter Dirk Dekker (Denktank) voor meer geld voor het hoger onderwijs en voor een betere verdeling van dat geld.

Anne Paul Roukema

Duurzaam boeren

Met Carla Dik-Faber in gesprek over kringlooplandbouw in Nederland.

De boeren zijn de afgelopen maanden massaal in staking gegaan, uit onvrede met het overheidsbeleid op gebied van landbouw. Hoe kunnen de twee partijen spoedig weer door één deur wandelen? We leggen het CU-kamerlid Carla Dik-Faber voor, die een uitgebreide visie uit de doeken doet over de toekomst van de agrarische sector in Nederland.

Hoe ver is de agrarische sector in de transitie naar kringlooplandbouw?

De Nederlandse landbouw doet het goed, we hebben veel kennis en kunde in huis. Dat komt doordat we een grote agrarische sector en goede kennisinstituten hebben. Er wordt ook wel over de drie O's gesproken: ondernemers, overheid en onderzoek. Dat is onze gouden combinatie. Wel loopt het huidige systeem tegen haar grenzen aan. Dat zien we nu bij het stikstofdossier. Ook daarom is de transitie naar kringlooplandbouw zo belangrijk.

Het is goed om de huidige situatie in historisch perspectief te plaatsen. Mansholt (minister van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening 1945-1958 red.) werkte na WOII aan een beleid waarbij er "geen honger meer" zou zijn. Hij zette een productiesysteem op dat zo efficiënt mogelijk, zo veel mogelijk zou produceren. Nederlandse boeren maken weinig kosten én hebben weinig milieu-impact per productie-eenheid. Echter, doordat de productie zo hoog is, lopen we alsnog tegen de grenzen aan op het gebied van milieu, zoals de stikstofnormen.

Kringlooplandbouw is onvermijdelijk en er zijn al heel veel boeren die het goed doen, zoals bioboeren en natuur-inclusieve boeren. Ook lang bestaande boeren kiezen er steeds vaker voor om de kringloop zo dicht mogelijk bij het eigen bedrijf aan te laten sluiten. Dit doen ze door weinig tot geen kunstmest te gebruiken en krachtvoer uit de eigen regio te gebruiken. De belangstelling groeit omdat boeren zelf ook merken dat we tegen systeemgrenzen aanlopen.

Wie is de grootste drijfveer achter de innovatie voor verduurzaming?

De wetenschap, agrarische sector en de overheid zijn alle drie belangrijke drijfveren. De overheid kan innovatie aanjagen door normen te stellen. Een voorbeeld daarvan is het beleid op antibioticareductie. De boeren vergelijken onderling hoe ze het doen en op weg zijn naar de streefdoelen. De gezonde competitie helpt daarbij. De agrarische sector bezit veel kennis waardoor er veel innovatie plaatsvindt op boerenerven. Daarnaast is er vanuit wetenschappelijke onderzoeken ook veel nieuwe kennis beschikbaar. Ik zou zeggen dat het een samenspel is van die drie factoren.

De agrarische sector is economisch kwetsbaar, wat betekent dat voor de draagkracht van de transitie?

Boeren kunnen het inderdaad niet alleen. Hun verdienvermogen is een cruciale voorwaarde om de transitie te kunnen maken. Het is een lastige kwestie,

want je kunt bijvoorbeeld niet in wetten afspreken dat consumenten in de supermarkt de keuzes maken die het gunstigst zijn voor de boeren. Maar de overheid is wel de marktmeester. De overheid kan dus kijken hoe de keten van boer tot bord georganiseerd is en vragen stellen als: 'hoeveel schakels zijn er?' en 'wie verdient eraan?'.

Daarnaast is er de Autoriteit Consument & Markt die kritisch toezicht houdt, wat helaas ook echt nodig is. In de afgelopen decennia zijn de productiekosten van boeren en de prijzen voor consumenten beiden gestegen, terwijl de winst per product voor boeren hetzelfde is gebleven. Er blijft dus veel geld in de keten hangen.

Wat ik mooi vind aan kringlooplandbouw is dat je de kringloop zo klein mogelijk probeert te houden en de keten tot een minimum probeert te beperken. Ik heb zelf ook een initiatiefnota geschreven: 'Verbinding

'De overheid moet daarom de héle keten aanspreken, van boer tot consument'

boer(in)-burger, voedsel dichtbij', waar heel positief op gereageerd is. Mensen zeggen graag producten uit het eigen land te willen eten. Maar ook al is er is veel goodwill, ik merk dat mensen in de supermarkt toch de goedkoopste keuzes blijven maken. Als Marokkaanse boontjes goedkoper zijn dan Nederlandse, dan liggen de Marokkaanse boontjes toch in de winkel. Onlangs heb ik een boer gesproken die zei: "Ik wil heel graag mijn varkensstal verduurzamen en een ster krijgen van de dierenbescherming, maar dan betaalt de consument daar extra voor en daar bestaat geen marktvoor." Dan denk ik: burgers hebben de mond vol over dierenwelzijn, maar dan moeten ze ook in de supermarkt bereid zijn om de juiste keuzes te maken. De overheid moet daarom de héle keten aanspreken, van boer tot consument.

Als u zelf in de supermarkt bent, staat u dan ook stil bij deze dilemma's?

Altijd. Wij hebben iedere week een voedselpakket met groente en fruit uit Nederland. Ik koop ook heus wel eens sinaasappels of kiwi's, maar dat probeer ik wel te beperken. Ik heb net nog een Nederlandse biologische appel gekocht in het bedrijfsrestaurant, maar zo meteen ga ik een koffie halen die niet uit Nederland komt. Laatst heb ik in een radio-interview aangegeven dat ik graag Italiaans eet, maar dat ik óók graag wil dat producten uit Nederland komen. Een boer uit Groningen heeft dat gehoord en biologische pasta met granen van eigen land naar me opgestuurd. Je kan dus echt veel uit eigen land halen.

We hebben voor deze editie van de PerspeX ook een boerin geïnterviewd. Zij vertelt over een te hoge regeldruk. Kunnen de doelstellingen op het gebied van duurzaamheid en dierenwelzijn ook gehaald worden op zo'n manier dat de regeldruk verminderd wordt?

Het is volgens mij inderdaad hard nodig dat we tot minder regels komen. De afgelopen jaren was het zo dat als er iets aan de hand was in de landbouw, dat er regels bij kwamen. Een kleine minderheid van de boeren werd daarmee terecht op de vingers op getikt, maar nog veel meer boeren werden daardoor getroffen. In plaats daarvan willen we graag met doelvoor-schriften werken. Dat wil zeggen dat je afsprekt waar je wil zijn in 2030. In dit geval willen we dan kringloop-landbouw gerealiseerd hebben. Boeren kunnen dan met elkaar benchmarken waar ze staan in het proces. Ik denk dat dat is waar we naartoe moeten, doelen voorschrijven in plaats van regels.

'Ik denk dat dat is waar we naartoe moeten, doelen voorschrijven in plaats van regels'

Van Os (de boerin) interpreteert de overvloed aan regels als wantrouwen vanuit de overheid. Daarnaast geeft ze aan dat sommige regels juist averechts werken. Zo moeten kippen tijdens wind en regen buiten zijn, terwijl ze daar ziek van worden.

Dat is inderdaad een voorbeeld van een overheid die stuurt op middelen, in plaats van op de doelen zelf. Ik hoor dit ook vaak terug van melkveehouders. Ze moeten de koeien naar buiten brengen om weidepremie te krijgen en om zich aan de regels van de sector te houden. Dit lukt alleen niet altijd, koeien willen niet allemaal even vaak buiten zijn en sommigen blijven dus wel eens binnen. Je bent altijd afhankelijk van het weer en van de dieren.

Er komen regels vanuit verschillende overheidslagen: de EU, nationale en provinciale overheden. Hoe heeft dat invloed op boeren?

De rijksoverheid heeft hier een lijn uitgezet die de provincies verschillend interpreteren, wat voor de boeren heel vervelend is. Ik hoop dat wanneer dit artikel uitkomt de rijksoverheid en de provincies weer één lijn hebben getrokken.

Ik vind het wel belangrijk dat de EU zich bezighoudt met landbouw, want Nederland is geen eiland. In de EU kan er breder gekeken worden, als het bijvoorbeeld gaat over biodiversiteit in Europa. De EU geeft ons ook subsidies vanuit het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. Het is de inzet van de ChristenUnie dat we deze subsidies gaan inzetten voor kringlooplandbouw en natuurinclusief boeren.

Het is wel belangrijk dat de verschillende lagen veel contact met elkaar onderhouden. Zo heb ik goed contact met de Eurofractie en met Statenleden. Bij de ChristenUnie proberen we op die manier één geluid uit te zenden en samen naast de boer te gaan staan.

Auteurs: Daniel van Holten - Linda van Winkoop

Boerin Betty van Os:

'De natuur is te sterk en te veranderlijk, daarover kun je geen regels maken'

Daags voor het eerste boerenprotest in Den Haag interview ik Betty van Os, kippenboerin en akkerbouwer in het puntje van Groningen. Ze mailt me later bezorgd dat het interview achterhaald is. Daarom zit ik even voor de deadline van PerspeX weer aan tafel. Het verschil? "Vorig interview was toekomstgericht, nu kijken we of we überhaupt in Nederland blijven." >>>

Van Os' familiebedrijf omvat 350 hectare akkerbouw en 43.000 vrije uitloophennen. Vier kilometer verderop ligt de Waddenzee. De familie boert vanuit het rentmeesterschapsprincipe. "We willen de grond gezond doorgeven aan de volgende generatie. Het is al honderden jaren landbouwgrond. We hebben wind-energie en zijn energieneutraal. We hebben in onze stal veel stikstofruimte over doordat we de inrichting hebben verbeterd via mestdroging en mestbanden. We voeren onze hennen eigen graan en haver, rijden eierdoppen uit op ons land en verbeteren de weerbaarheid van de bodem met de niet-kerende grondbewerking. We hebben alleen wat Roundup nodig tegen onkruid, want met niet-kerende groundbewerking kom je er anders in om." Deze aanpak boekt resultaat – merkt ook de omgeving. Glimlachend: "Vorig jaar ontdekte de bijenvereniging in een dorp verderop dat hun bijen niet terugkwamen. Die zaten in onze bloeiende groenbemesters!"

Onder die trots op het bedrijf zit bitterheid. "Staghouwer zegt dat boeren wel willen stoppen. Ja, als je ze eerst wegpest." Ze refereert aan de Groningse Gedeputeerde Henk Staghouwer (CU). In Groningen liep het boerenprotest uit de hand. "Ze hadden de deur van het Provinciehuis niet mogen forceren en geen hekken omver mogen rijden. Als Staghouwer had gezegd: 'ik heb zó mijn best voor jullie gedaan', was hij een gevierd man geweest. In plaats daarvan kwam hij niet terug na die monoloog om twaalf uur en liet de boeren vier uur wachten."

Ze is ook kritisch over de nationale politiek. "Ik zou niet in Carola's schoenen willen staan. Als ik haar was, legde ik het bijltje erbij neer. Hiervoor laat je je niet gebruiken. Rutte laat zich niet zien of horen. Het CDA viel boeren af op haar congres. Ik weet niet zeker of ik nog op de ChristenUnie stem. Op SGP misschien, maar die heeft niets te zeggen. Het land wordt in een crisis gestort. En het buitenland lacht zich rot, ze denken: wij nemen jullie landbouw wel over."

Van Os benadert de landbouw vanuit een internationaal perspectief. Het gaat niet om Nederland alleen. "Nederland heeft elke snipper aangemeld als Natura2000-gebied ondanks de waarschuwingen van de EU. Nu lopen we inderdaad vast. En wat als de landbouw uit Nederland verdwijnt? Dan komen eieren uit Poolse legbatterijen. Als je duurzaam en milieubewust wilt zijn, moet je de landbouw hier houden: hier heb je er controle over. En Nederland lost een deel van het voedselvraagstuk op in de wereld. Ons pootgoed gaat naar 134 landen. Nederland is qua kennis, infrastructuur, klimaat en grond het meest geschikt voor de teelt van pootgoed. In droge gebieden waar rijst verbouwen niet meer mogelijk is, kunnen wel aardappels verbouwd worden voor consumptie. Via pootgoed helpen we mede de honger de wereld uit. Hongersnood levert onrust in een land op."

Ze vreest voor een overheid die de sector geheel controleert. "Telkens wanneer de individuele boer verdween kwam er hongersnood. Napoleon was wel zo wijs dat hij de boeren boer liet zijn, Hitler ook. Maar in communistisch Cuba, Rusland en China zijn miljoenen de hongerdood gestorven. Als de overheid de productie ter hand neemt, hebben de boeren niet de inzet die ze nu hebben. **Gun de boeren hun vrijheid!** Nu ligt de hele sector op zijn gat, niet alleen boeren: ook producenten, leveranciers, zzp'ers en loonwerkers. En er is geen uitkoopregeling voor niet-boeren."

Van Os waarschuwt dat uitkopen niet garandeert dat boeren stoppen. "Er zijn vijftigplussers zonder opvolger voor wie een uitkoopregeling goed is, maar wij zouden in het buitenland gaan boeren. Ik denk dat de politiek zich daarvan niet bewust is." Cru gezegd: het beleid lost het stikstofprobleem niet op en is economisch nadelig. Van Os overweegt een stal in Duitsland. "Duitsland schreeuwt om eieren, maar hier gaan de stallen dicht. Er lagen plannen voor een nieuwe stal, maar de PAS legde het overleg met gemeente en provincie stil. Nu staat bij vergunningverlening intern en extern salderen voorop. Ik vraag Van Os wat dit betekent voor de gewenste stal. Ze schudt haar hoofd. "De stikstofruimte die we zelf creëerden vervalst." Ik ben verbluft: waarom is dat geen intern salderen? "Er komt een peildatum."

Ook dit gesprek gaat over het beeld van de landbouw. Van Os beklemtoont dat vroeger absoluut niet alles beter was. "Die goeie ouwe tijd was een zware tijd. De ouders van mijn moeder hadden telkens als ze dachten de kop erdoor te krijgen, met mond-en-klauw-

zeer, varkenspest of snot in de kippen te maken. Haar ouders werkten zich kapot. **Door de vooruitgang zijn productie en dierenwelzijn enorm verbeterd.** Toen werd het leuk om boer te zijn! Onze kippen hebben een luxe leventje. Ja, in die legbatterij zaten eerst te veel kippen in één hokje en we sloegen door met bestrijdingsmiddelen. Ik erken dat milieubewegingen het de goeie kant op stuurden. Maar nu slaat het door naar de andere richting."

Ze heeft ontzag voor de natuur. "Toen ik klein was, waren er geen kikkers en roofvogels omdat alles werd doodgespoten. Maar ook dan: de natuur is sterk! Dieren werden na een paar jaar resistent tegen de sterkste middelen. De natuur is een prachtig, ingewikkeld geheel waarvan wij misschien 1% begrijpen. Focussen op één element in het geheel, zoals stikstof, is te simpel." **En regels werken soms averechts. "Als wij oogsten, moeten wij de hoeveelheid fosfaat aanvoeren die daarmee van de hectare komt.** Maar de normen zijn niet in evenwicht. We zitten niet stil als sector! Tien jaar terug haalden we zestig ton bieten van een hectare terwijl honderd ton nu normaal is. Door de hogere opbrengsten put je de grond juist uit omdat de normen op oude opbrengsten gebaseerd zijn. Door de lage fosfaatnorm kunnen wij minder dierlijke mest gebruiken maar moeten teruggrijpen op kunstmest. Dat we mest afvoeren en kunstmest uit het buitenland uitrijden is geen kringloop." Ook het beeld van de natuur is versimpeld. **"Er is zoveel zorg, deskundigheid en visie nodig om de grond niet uit te putten.** De natuur is te sterk en te veranderlijk, daarover kun je geen regels maken. Dat moet je aan de expertise van de boer overlaten."

Ze is blij met het contact tussen boeren onderling. "Wat nu opleeft komt niet van organisaties als de LTO." Is het gevaar niet dat boeren een gesloten gelid gaan vormen? Ze kijkt ernstig. "Dat is zo. Dat ze zich terugtrekken en het terrein afbakenen. Ik merk het aan mezelf. Bij de bouw van onze eerste stal hebben we gepraat met milieuorganisaties. Maar dat wil ik nu niet meer." Ze kijkt mij aan. "Hoe zie jij dit?" Ik zeg een groot voorstander te zijn van dialoog, maar dat vereist twee dingen: boeren worden uitgenodigd en beide kanten staan open voor elkaar. Haar gezicht betreft. "Maar we hebben het twintig jaar geprobeerd. Van de kant van boeren moet dialoog komen, maar ook van de andere kant. En boeren zitten niet aan tafel." Ik zeg weifelend: "Ja, als het klimaat zich er niet voor leent..." Ze vult ironisch aan: "Dan heb je een klimaatprobleem."

Auteur: Antrude Oudman

'Van de kant van boeren moet dialoog komen, maar ook van de andere kant'

'Houd de landbouw in Nederland: hier heb je er controle over'

In de veelkleurige kantine van de Tony's Chocolonely office, zitten we tegenover Paul. Als 'Impactus Prime' weet hij alles van de impact die Tony's maakt in de landen Ghana en Ivoorkust, maar daarnaast ook in de hele chocolade industrie. Hij vertelt ons over hoe dit bedrijf het chocoladelandschap op de kop probeert te zetten. "We laten zien dat het anders kan."

Wat is precies het doel van Tony's Chocolonely?

Tony's is opgericht om moderne slavernij en kinderarbeid in de chocolade industrie te bestrijden. Het leuke van Tony's is dat het een impactorganisatie is die chocolade maakt en niet andersom. Die volgorde maakt het voor mij ontzettend interessant om voor Tony's te werken. Tony's is een bedrijf, wat betekent dat we om voort te kunnen blijven bestaan winst moeten maken, maar winst is een middel voor ons, geen doel. Dat is een belangrijk verschil en geeft heel veel scherpte in de koers die we varen. We laten zien hoe een bedrijf op een winstgevende manier dingen anders kan doen.

Hoe kun je meten of de levens van de boeren op lange termijn verbeterd worden?

Armoede is de grondoorzaak van de problemen in de cacaosector, van kinderarbeid tot moderne slavernij. Als je armoede wilt aanpakken moet je veel dingen doen, maar in ieder geval zorgen dat de boer meer geld krijgt door een hogere prijs voor cacao te betalen. Maar alleen meer betalen is niet genoeg. Naast het hogere inkomen, moet je ook zorgen dat de faciliteiten in de gemeenschap goed zijn of verbeteren. Daar helpen wij ook aan mee, bijvoorbeeld door het bouwen of verbeteren van schoolgebouwen.

Door de directe relatie met boeren zijn wij rechtstreeks verbonden met de problemen in de cacao-industrie en nemen wij onze verantwoordelijkheid om dit op te lossen. We hebben onderzoek laten doen door externe organisaties naar de resultaten van onze aanpak (o.a. True Price en KIT). Sinds dit jaar onderzoeken we de armoedesituatie bij onze partner coöperaties jaarlijks, zodat we de voortgang beter kunnen monitoren. Dit onderzoek voeren we ook uit bij twee nieuwe corporaties waar we komend seizoen mee gaan werken, zodat we de baseline van de armoedesituatie inzichtelijk hebben.

De principes waarmee Tony's werkt worden de 'vijf sourcing principes' genoemd. Deze principes betreffen traceerbare bonen, het betalen van een hogere prijs aan de boeren, investeren in sterke boeren-corporaties, een lange termijn relatie van ten minste vijf jaar aangaan en samenwerken met boeren om hen te helpen betere kwaliteit en productiviteit uit hun bestaande plantages te halen. Het afgelopen jaar heeft Tony's samengewerkt met vijf corporaties en 6624 boeren die aan hen leveren.

Wat heeft Tony's teweeggebracht in de afgelopen tien jaar?

Veel. Toen Tony's begon, kwam de certificering net op en waren we de eerste Fair Trade gecertificeerde reep in de supermarkt. Als je nu in de supermarkt kijkt, zijn bijna alle repen gecertificeerd. We weten inmiddels dat certificering een goede stap is, maar het is nog lang niet genoeg om de problemen echt op te lossen. Toen wij in 2012 begonnen met het opzetten van een traceerbare keten, werd ons verteld dat dit onmogelijk zou zijn. Toch hebben we een traceerbare keten opgezet, die door steeds meer bedrijven wordt overgenomen.

Ik denk dat we aan het begin staan van een grote verandering in de cacaosector, waarbij het voor bedrijven steeds moeilijker is om vol te houden dat het prima is om cacao boeren onder te betalen.

Jarenlang is de verantwoordelijkheid afgeschoven en de schuld bij de markt gelegd, of de certificeringen werden als oplossing aangewezen. Bedrijven hebben echter zelf de verantwoordelijkheid om te zorgen dat de prijs voor de boeren goed is.

In een documentaire over Tony's zei jullie oud-oprichter Teun dat in de afgelopen tien jaar kinderarbeid alleen maar is toegenomen in de sector in die landen. Hoe zit dat?

Die documentaire is inmiddels vijf jaar oud, maar Teun heeft wel gelijk. Kinderarbeid in de cacao-industrie is nog steeds niet afgenomen, terwijl de sector al 20 jaar op de hoogte is van dit probleem. Het is teleurstellend hoe weinig er is gebeurd en wij als Tony's delen die teleurstelling van Teun. Toch denk ik dat we verschil aan het maken zijn. We zijn al drie jaar marktleider in Nederland en we hebben het chocoladelandschap echt veranderd. Het chocolade-huismerk van de Albert Heijn heeft zich aangesloten bij ons open chain platform en we zijn nu in 22 landen te koop, belangrijke ontwikkelingen om de impact te kunnen maken die nodig is.

In de bewustwording is dus heel veel gebeurd, maar in de landen zelf lijkt er niet zoveel veranderd te zijn. Hoe kan dat?

De hoeveelheid cacao die wij kopen is beperkt, omdat Nederland een relatief kleine chocolademarkt heeft. Onze impact is wel een stuk groter dan de omzet die we maken. De vraag is dus niet aan ons waarom er nog te weinig is gebeurd, maar aan de grote cacao-bedrijven, waarom zij met al hun resources en miljarden winsten het nog steeds oké vinden dat in hun ketens gedwongen kinderarbeid voorkomt en mensen in extreme armoede leven. Winst maken is prima, maar winst maken ten koste van mensen, met extreme armoede en uitbuiting tot gevolg, dat is fout.

Wat kan de politiek doen?

Via regelgeving moet de overheid bedrijven aansporen om te kijken waar de meeste risico's op mensenrechtenschendingen zitten en hen er vervolgens op aanspreken daarop te acteren. Ik weet bijvoorbeeld dat binnen de ChristenUnie echt de kennis zit om voorstellen te maken om de wet verder in te vullen. Joël Voordewind is daar bijvoorbeeld al jaren actief in en kent ook veel van de problemen van de cacaosector. En jullie hebben Antonie Fountain in de geledingen die de cacaosector in ieder geval heel goed kent. Het probleem is als een chocolademachine die helemaal vastzit, daar zit een soort verroeste moer die vastzit, dan heb je een tang nodig en een tang heeft twee kanten. De ene kant betreft bedrijven zoals Tony's, die laten zien hoe het anders kan, positieve incentives. De andere kant is wetgeving die zegt dit is de ondergrens, je moet in ieder geval dit doen. En als je een tang hebt dan kun je grip krijgen op die verroeste moer en dan krijg je hem wel in beweging.

Auteurs: Rachel Camerik & Martijn Tel

'Toen wij begonnen met het opzetten van een traceerbare keten, werd ons verteld dat dit onmogelijk zou zijn'

Het digitale evangelie

Henrik Wienen over DonkeyMobile

Een variant op de tijdlijn van Instagram, maar dan specifiek ingericht voor de kerk. Donkeymobile is het bedrijf dat zo'n product op de markt wil brengen. Een geavanceerde app waarop kerkleden allerlei berichten kunnen delen, Bijbelkringen kunnen voorbereiden, evenementen kunnen promoten en zelfs de collecte kunnen regelen. Een digitale community builder, die gemeentes een flinke moderniserende impuls moet geven. Henrik Wienen is de grote man achter DonkeyMobile. "Iedereen heeft een smartphone in zijn broekzak. Als kerk móeten we daarop aanwezig zijn."

Rijke ervaring

Wienen introduceert zijn app op kantoor in Bodegraven door ons het leven van de fictieve 'Sara' voor te spiegelen. Sara maakt eigenlijk in alle aspecten van haar leven gebruik van mobiele apps, behalve wanneer het haar kerkleven betreft. "En het is niet dat de apps haar hobby's vervangen," benadrukt Wienen, "maar ze zorgen wel voor een rijkere ervaring. Muziek luisteren deed Sara vóór Spotify ook al, maar die app heeft muziek wel toegankelijker gemaakt." Volgens hem is het daarom tijd voor een app die een rijkere kerk-ervaring verzorgt. "Het leven van mensen speelt zich steeds meer af op de mobiele telefoon, dus dan is het logisch dat de kerk daar ook een prominent plekje krijgt."

Wienen heeft bij Highstreet gewerkt, een bedrijf dat apps ontwikkelt voor grote kledingmerken. Uit die ervaring nam hij mee dat dezelfde basisstructuur van een app gebruikt kan worden voor verschillende klanten. "Nu willen wij met ons eigen bedrijf hetzelfde businessmodel toepassen op kerken in plaats van winkelketens. De meeste kerken hebben dezelfde behoeftes met betrekking tot een app. Vandaar dat we nu één keer de technologie bouwen voor een écht goede kerk-app, welke vervolgens aan meerdere kerken kan worden aangeboden."

Opbouw

Wienen en zijn collega's gingen nauwkeurig te werk bij het opzetten van het bedrijf. "Eerst hebben we onderzoek gedaan onder kerkgangers om in kaart te brengen wat men mist in de kerkbeleving. Eén behoefte sprong er tussenuit: gemeenschapszin. Mensen willen graag nog meer betrokken zijn met elkaar." Wanneer het op het appgebruik aankomt is Wienen kristalhelder over de voornaamste vereisten: "De gebruiker moet een persoonlijke ervaring hebben. Verder is dynamische content belangrijk: de app moet dus frequent bijgehouden worden en er moet engagement zijn met andere gebruikers."

De app moet vooral de groepscommunicatie versterken. "Het belangrijkste onderdeel wordt daarom de gemeenschapsfeature. Daarnaast kun je specifieke groepen aanmaken, zoals voor de jeugd of Bijbelkringen, waar individuele gebruikers zich bij kunnen aansluiten. Zo kun je makkelijk informatie delen met specifieke kerkleden en ontvang je ook zelf enkel relevante informatie. Daarnaast zijn er praktische features: collecteren, terugluisteren van een kerkdienst en het opzoeken van de ledengids kan allemaal op een aparte pagina."

Apps en andere communicatie

Het is nadrukkelijk niet de bedoeling dat de app andere communicatiemiddelen, zoals kerkblaadjes en websites, vervangt. Wienen gelooft dat de app een aanvulling kan zijn op conventionele methodes. "Bepaalde berichten zijn geschikter om in een app te zetten en andere passen meer bij een website of kerkblaadje. Gemeentelieden maken bijvoorbeeld veel gebruik van de kerk-app, terwijl mensen van buiten de gemeente toch vooral op de website zullen blijven kijken. Deze app staat puur in het teken van interne community building; zo kunnen gemeentelieden hun eigen gemeente beter leren kennen of makkelijker met elkaar in contact komen."

Sommige kerkgangers zijn digitaal minder vaardig. "Ook voor hen maken we de app zo toegankelijk mogelijk te maken, middels een simpel en intuïtief design," garandeert Wienen. Bovendien moeten we volgens hem de oudere generaties niet onderschatten. "Mijn eigen oma is bijvoorbeeld 88 en luistert haar kerkdiensten nu al terug via de iPad. Bovendien test ik de app nu ook al regelmatig met mijn schoonouders om te ontdekken hoe gebruiksvriendelijk het voor hen is," zegt hij met een knipoog.

Ontvangst

De app is nog niet online, maar er hebben zich al geïnteresseerde kerken gemeld. Iedere maand wordt er een informatieavond gehouden voor enthousiaste gemeenten van uiteenlopende kerkstromingen. Er zijn natuurlijk ook mensen die sceptisch zijn over het belang van apps. Wienen wijst op de hedendaagse uitdagingen: "Als je een boodschap te verkondigen hebt – en dat hebben kerken –, dan móét je ook op zoek naar de plekken waar mensen zullen luisteren."

'Apps hebben hobby's niet vervangen, maar de ervaringen wel rijker gemaakt'

De app wordt waarschijnlijk in het eerste kwartaal van 2020 gereleased. Wienen vindt het belangrijk om er genoeg tijd voor te nemen, zodat de app het dan ook echt goed doet. "We zijn hier niet om quick wins te maken, we willen echt een duurzaam bedrijf zijn."

Ondernemerschap

Beginnen met een onderneming is een hele stap. Wienen vertelt dat hij hier vertrouwen in kreeg doordat hij investeerders van zijn plan wist te overtuigen. "Vervolgens had ik het geluk dat ik 'de Frenkie de Jongs van de arbeidsmarkt' aan kon trekken; getalenteerde medewerkers met wie ik een heel mooi product neer kan zetten." Het geloof speelde ook een grote rol in de stap naar het ondernemerschap. "Het zorgde ervoor dat ik in het diepe durfde te springen, met de gedachte: 'Wie maar de goede God laat zorgen, die mag er ook op hopen dat hij goed terecht komt'. Bovendien is het hele idee met name vanuit mijn eigen kerkervaring geboren. Ik had als kerklid behoefte aan die app. En nu heb ik de eer zelf aan dat project te mogen werken."

Auteurs: Linda van Winkoop - Tim Kuijsten

De stille natuurramp

Frank Wassenberg over de problemen rond biodiversiteit

Rosa van der Wal

Over klimaatbeleid kunnen de discussies inmiddels niet meer stoppen, maar over de biodiversiteit hoor je een stuk minder. Dat terwijl het aantal planten- en diersoorten in Nederland in de laatste twee eeuwen extreem snel is teruggelopen. Een immens probleem, dat de menselijke soort ook de kop kan kosten als er niets aan gedaan wordt. Maar wat er precies gedaan moet worden levert weer een scala aan verschillende meningen op. Frank Wassenberg is bioloog en Tweede Kamerlid voor de Partij voor de Dieren. Met hem bespreken we de omvang van het probleem, en van de uitdagingen.

Er is de laatste jaren ongelofelijk veel politieke aandacht geweest voor het klimaat. Is de aandacht voor de biodiversiteit, hoewel van even groot belang, daarbij ondergesneeuwd?

Absoluut, maar het thema was eigenlijk al ondergesneeuwd voordat de discussie rond klimaatverandering opkwam. In Nederland staat de biodiversiteit onder enorme druk; we zijn in tweehonderd jaar ongeveer 85% van de oorspronkelijke biodiversiteit kwijtgeraakt. Wereldwijd zie je een vergelijkbare trend, maar op een iets minder grote schaal. Een goed voorbeeld is de massale overbevissing met enorme sleepnetten, die ervoor zorgt dat in vele Europese visgronden nog maar 5% van het aantal vissen aanwezig is dat daar ongeveer 150 jaar geleden leefde.

Wat zijn de grootste oorzaken van het verlies?

Dat komt voor een deel door de manier waarop wij ons land inrichten en landbouw bedrijven. Wij maken enorm veel gebruik van gif, waardoor je een monocultuur krijgt waarbij op hele vlaktes vaak maar één gewas kan overleven, in de meeste gevallen gras. Dat betekent dat daar geen kruiden, bloemen, insecten, weidevogels of grotere landdieren meer voorkomen. Soorten worden geen kansen geboden om te overleven. De klimaatcrisis komt daar nog eens bovenop. Soorten kunnen zich daaraan aanpassen, maar dat kost eerder duizenden dan honderden jaren. Sommige dieren kunnen nog migreren, met name vogels, maar vele niet. Dus ook de door mens aangewakkerde klimaatverandering dreigt een enorme uitstervingsgolf teweeg te brengen.

De intensieve landbouw is dus weer de grote boosdoener. Dat is een probleem, want de discussie daarrond lijkt toch al op meerdere terreinen vastgeroest, bijvoorbeeld vanwege de stikstofproblematiek.

Het lijkt misschien vast te roesten in de samenleving, maar je ziet dat steeds meer politieke partijen beseffen dat er iets moet veranderen. En ook in de maatschappij weten heel veel mensen dat er iets moet gebeuren. Dus ik denk juist niet dat de discussie aan het vastroesten is.

Maar is het inmiddels niet een thema van polarisering? Natuurbeleid lijkt misschien een onderwerp van polarisering te worden, maar het zijn niet de boeren en bouwers die het probleem hebben gecreëerd. Daar is de politiek voor verantwoordelijk, door dit systeem op te tuigen. Dat systeem moet anders en daar moeten we boeren juist bij helpen. Ons systeem is heel erg op groei gericht, maar het moet juist niet allemaal groter. Als boer heb je nu twee keuzes: of je wordt enorm groot, of je valt financieel om. Momenteel exporteren we massaal dieren, vlees en andere dierlijke producten. Maar Nederland moet niet de slager en melkboer van de wereld willen zijn. Als we enkel voor onszelf en de nabije burens produceren, kunnen we het wel redden met een systeem van kleinere boeren die daar gewoon aan kunnen verdienen. Daarin ligt de oplossing: iets meer betalen voor ons eigen melk en vlees, en daarmee ook recht doen aan de natuur.

De leek zal misschien zeggen: 'Wat maakt het allemaal uit? De natuur verandert toch altijd?'

Dat is ook helemaal waar. Maar dat proces gaat eerder in duizenden of zelfs honderdduizenden jaren dan in de huidige tijdspanne. Het gaat te snel. Planten- en diersoorten veranderen inderdaad, maar daar moeten ze wel de tijd voor krijgen. En bedenk wel: als je soorten eenmaal kwijtraakt, krijg je ze ook niet meer terug.

Toch is er in het nieuws de laatste jaren voorbij gekomen dat vele originele Nederlandse soorten zijn teruggekeerd, waarvan de wolf de populairste is. Moeten we dat niet zien als een teken van herstel? Dat is een positief teken, maar het is geen teken van herstel. Er is namelijk nog een derde manier waarop soorten uitsterven: ze worden door mensen afgeschoten. Overigens is de wolf nou juist een voorbeeld van een oplossing voor het grote probleem. Wolven zijn natuurlijke vijanden van veel grote landdieren in Nederland, zoals wilde zwijnen en herten. De zwijnen zijn zelf heel goed voor de biodiversiteit. Afschieten is geen oplossing, want hoe meer dieren er geschoten worden, hoe sneller de overblijvers zich gaan voortplanten. Voor één dood zwijn krijg je er zo weer twee terug. Het is niet dat de wolf al die zwijnen wél kan opeten, maar het gedrag van wilde

dieren verandert wanneer zij een natuurlijke vijand hebben. Als er wolven in de buurt zijn, zullen zwijnen of herten zich angstiger gedragen, meer bewegen en zich minder voortplanten. Dat is dus een natuurlijke methode om dierenpopulaties te beperken en de hoeveelheid soorten te versterken.

Voor veel mensen draait de discussie uiteindelijk om een afweging tussen economische en ecologische belangen.

Daarin is nu geen enkele balans te vinden. Economie is nu alles, terwijl we juist toe moeten naar ecologisch denken. We moeten ons realiseren dat wij als mensen deel uitmaken van de aarde, en als de natuur omvalt worden wij zelf meegesleurd in die val. Als we dat gegeven aan mensen duidelijk maken, kunnen we als maatschappij een systeemtransitie bewerkstelligen. Recente rapporten wijzen bijvoorbeeld een enorme gezondheidsverbetering uit voor mensen in omgevingen met schone lucht en weinig fijnstof. Dat laat zien hoe een gezonde, groene omgeving goed is voor de mens, met uiteindelijk zelfs economische voordelen.

De grootste critici draaien die volgorde om. Die zeggen: 'het probleem zit 'm niet in ons economisch systeem, maar in het te grote aantal verspreide natuur-

gebieden met een beschermde status. Met minder natuurgebieden kunnen we ook weer gaan bouwen.' Je kunt natuurgebieden überhaupt niet schrappen, want Europese wetgeving houdt dat tegen. Maar het grootste probleem is juist dat door de groei van veehouderij en industrie er zoveel van het grote oorspronkelijke natuurgebied in Nederland is afgeknabbeld, dat die natuur nu enorm versnipperd is. Zowel als bioloog als politicus benadruk ik dat het voor onze natuur van enorm belang is om die gebieden te verbinden. Daardoor kun je de biodiversiteit enorm versterken, omdat dieren tussen gebieden kunnen migreren. Bovendien is die bouw niet zo'n probleem, die sector stoot niet zoveel stikstof uit. Het probleem zit 'm in onze veehouderij en ons consumentengedrag. Het is niet zo dat je door natuurgebieden te beperken de bouw lostrekt. Nee, wij moeten anders gaan rijden, vliegen en produceren, en dan ontstaat die ruimte wél. Als je de veehouderij aanpakt, los je dus heel veel problemen tegelijk op. Dan werk je klimaatverandering tegen, verzorg je schonere lucht, bescherm je de natuur en maak je ook bouwprojecten weer mogelijk. Nogmaals, de politiek is verantwoordelijk en moet de boeren vooruit helpen. Maar de problemen liggen bij de mens, niet bij de natuur.

Auteur: Tim Kuijsten

Tim Strater

'Soorten kunnen zich daaraan aanpassen, maar dat kost eerder duizenden dan honderden jaren'

De natuur als een wankel kaartenhuis

De praktische werking van biodiversiteit uitgelegd door student Ricardo Alkema

Ricardo Alkema, student boomchirurgie, begon in de zomer van 2018 met een stage bij de Gelderse gemeente Berg en Dal. Dit liep wat uit de hand: uiteindelijk kreeg Ricardo de kans om twee grote beleidsplannen te presenteren. We spreken Ricardo over zijn verhaal en zijn dromen voor de toekomst.

Waarom vroeg de gemeente Berg en Dal jou om een beleidsplan te schrijven op het gebied van biodiversiteit? Was de nood hoog?

Ecosystemen die goed functioneren zijn van belang voor al het leven op aarde. Dit realiseerde de gemeente Berg en Dal zich op dat moment maar al te goed. Ze hadden midden in een bosgebied een spoorweg en fietspad aangelegd zonder zich te bekommeren om de gevolgen voor de planten en dieren. Een gebied rijk aan planten en dieren was veranderd in een monotoon stukje grond. Uit noodzaak moesten ze dus een biodiversiteitsplan opstellen. Toen ik vertelde dat ik me tijdens mijn studie had beziggehouden met

boom- en plantenkunde wezen ze mij aan als de perfecte persoon om hun probleem op te lossen. Ik kreeg een potje met geld en werd compleet vrijgelaten in mijn onderzoek.

Ik kan me voorstellen dat het lastig is om zonder duidelijke richtlijn een plan op te stellen. Jij moest tenslotte de kern van het probleem vinden om vervolgens ook een oplossing te bedenken. Hoe ben je begonnen met het opzetten van een beleidsplan?

Ik wist van tevoren dat ik goed moest plannen. Uiteindelijk heb ik besloten dat ik in drie dagen een

'De natuur is een soort kaartenhuis: als je één kaart wegtrekt valt alles uit elkaar'

soortentelling wilde afronden. Een soortentelling betekent namelijk dat je met een vergrootglas rondloopt om elke plant en elk dier te onderscheiden. Zo kon ik het gebied het beste in kaart brengen. Deze telling is natuurlijk helemaal uitgelopen. Je verkrijgt je er volledig op hoeveel soorten er zijn. Ik denk dat ik daar iets meer dan een week mee bezig ben geweest. Uiteindelijk heeft die soortentelling wel een basis voor mijn beleidsplan opgeleverd.

Wat voor beleidsplan heb je toen opgesteld?

Mijn beleidsplan kreeg uiteindelijk twee kanten. Ten eerste had ik geobserveerd dat de gladde slang - de trots van de gemeente Berg en Dal - verdwenen was uit het desbetreffende gebied. Dit kwam mede door de slechte leefomstandigheden van de zandhagedis, zijn favoriete maaltje. Mijn plan was als volgt: De populatie zandhagedissen moet weer gaan floreren, want dan heeft de gladde slang een uithangbord met de tekst 'hier is eten!'

De andere kant van mijn beleidsplan ging over de stikstofproblematiek, maar op een ander vlak dan waar de politiek het nu over heeft. Het ging om een gebied dat naast een heleboel akkers ligt. Deze akkers werden dermate bemest door de boeren dat de stikstof in de grond overvloedig naar de gebieden die niets met landbouw te maken hadden. In deze gebieden verdwenen vervolgens een heleboel plantensoorten. Eén plant kreeg een monopolie en de rest van de planten was de klos. De vraag was dus hoe we ervoor konden zorgen dat de oorspronkelijke plantensoorten konden terugkeren en dat alles weer kon worden zoals de natuur het eigenlijk bedoeld heeft.

Toen je een plan had opgesteld heb je heel wat onderzoek verricht. Wat was de conclusie van het onderzoek en wat kunnen wij hier van leren?

De natuur is zo'n ingewikkeld systeem met zoveel verschillende schakels. Het is een soort kaartenhuis: als je één kaart wegtrekt valt alles uit elkaar. Uiteindelijk lag de oplossing voor de verdwijning van de gladde slang bij iets wat ik eerst niet voor mogelijk had gehouden. In de gemeente Berg en Dal wordt jaarlijks al het bladafval weggehaald. Boskrekels genieten echter enorm van bladafval. Op het moment dat je heel veel blad-

afval wegneemt met bladblazers en dergelijke zal de boskrekkel dus uitsterven. De jonge boskrekels worden normaalgesproken opgegeten door de jongen van de zandhagedis. Krijgen deze jongeren geen eten, dan kan die zandhagedispopulatie nooit echt groeien en zal ook de gladde slang niet terugkeren. Een kleine wijziging van het beleid, namelijk minder bladafval verwijderen, maakt een heel verschil voor de biotoop. Het is waanzinnig wat twee zinnigjes in een beleidsplan kunnen doen!

Je plan is aangenomen en zal in de komende twintig jaar tot uitvoering worden gebracht.

Wat is je hoop voor de toekomst?

Als ik mensen vertel wat ik studeer antwoorden ze altijd, "oh wat tof, hier weet ik echt helemaal niks van!" Dat vind ik zonde. Je rolt met z'n allen de eenentwintigste eeuw in en voor de gemiddelde student die in de stad opgroeit is er weinig reden om zich bezig te houden met iets als bos- en natuurbeheer. Toch is dit juist heel hard nodig, want stedelijke gemeentes hebben meer aandacht nodig. Ik hoop dat elke stadskern eruit zal zien als een dorp. Boomgebieden in het centrum, meer parken in het centrum en een geweldige biodiversiteit. Uiteindelijk wil ik dat we het gevoel krijgen dat we niet meer leven met de natuur, maar in de natuur. **Auteur: Noah Kleijne**

PerspeX Colofon

Hoofdredacteur

- Tim Kuijsten •

Redactie

- Antrude Oudman •
- Daniël van Holten •
- Linda van Winkoop •
 - Martijn Tel •
 - Noah Kleijne •
 - Rachel Camerik •

Design en opmaak

- Matthja Sterk (www.matthja.nl) •

Maatschappelijk Verantwoord Consumeren

Column

Je hoort veel over 'Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen', maar wat te doen met 'Maatschappelijk Verantwoord Consumeren'. Om een duurzame toekomst en andere sociaalmaatschappelijke doelen te realiseren is het onvermijdelijk dat we naar de sociale kosten van onze consumptie kijken.

We zien steeds meer goede MVO initiatieven die op een praktisch niveau aan duurzaamheid werken, en mensen die het gebruiken. Dan denk ik aan Tony Chocolonely, Fairphone, Too Good To Go en vele andere initiatieven. Echter lopen we zowel tegen een marktprobleem als een menselijk probleem aan. Verantwoord produceren en consumeren zijn verbonden, omdat het er niet zomaar komt zolang de vraag naar eerlijke producten klein blijft en het meer productiekosten met zich meebrengt. Wat betreft de menselijke kant hebben we het probleem van budgetten: wat levert het meeste nut tegenover de laagste kosten. Consumenten zien helaas de extra kosten van hun consumptie niet in. Denk daarbij aan kleding die te goedkoop is om eerlijk te zijn of drugs die alsnog gekocht worden tegen de prijs van criminaliteit en onveiligheid. **Het is dringend nodig dat mensen ethischer gaan consumeren.** Dit is een klassiek 'prisoners dilemma' waarin mensen onafhankelijk van elkaar keuzes maken, maar voor het collectief over die individuele rationele keuzes heen zouden moeten stappen. We kennen al overheids- en marktfaalen, waarbij wetgeving of marktwerking geen optimale verdeling begunstigt, maar misschien is hier sprake van een tekortschietende samenleving.

Zijn we bereid dit onder ogen te zien? Ik zie toenemend bewustzijn tot stand komen, maar we hebben nog een lange weg te gaan in het verduurzamen van markten, goederen en diensten, en vooral in het denken over duurzaamheid. We zijn als maatschappij en als politiek veel met duurzaamheid bezig, maar als consument blijft het nog te vaak bij de splinter in andermans oog aanwijzen, en de balk in het eigen oog missen. Kunnen we hierop wetge-

ven, of zijn we meer afhankelijk van een verandering van de menselijke keuzes? We kunnen duurzaamheid via wetgeving sturen, door met regels niet alleen de consument maar ook de producent en het milieu te beschermen, maar we moeten onder ogen zien dat dit een andere denkwijze en andere keuzes gaat vergen. Kunnen we niet alsnog rationeel beslissen, maar dan de prijs, kwaliteit en integriteit als nut beschouwen? De moeilijke vraag is hier wat een morele keuze mag kosten, en hoeveel normen de overheid met welke kosten mag afdwingen. Ik ben zeker geen liberaal, in die zin dat de overheid zeker morele normen en waarden mag hebben en aansturen, maar de vraag is in hoeverre de overheid die kan afdwingen. **De oplossing ligt gedeeltelijk in wetgeving, maar ook in burgers die verantwoordelijkheid nemen, en daarin moeten we nog stappen zetten.** **Daniël van Holten**

Nieuwe gezichten

De PerspeX-redactie is een dynamische organisatie. Dat betekent dat eens in de zoveel tijd ervaren kwaliteitsjournalisten een nieuw avontuur aangaan, en afgelost worden door frisse talenten. Nu hebben we te maken met een vloedgolf aan nieuwe redacteuren, zes maar liefst! We stellen ze bij deze even aan je voor:

He iedereen! Mijn naam is **Claudia Meima** en ik kom de redactie van PerspeX met plezier versterken! Een prachtig excuus om ongegeneerd nieuwsgierig te zijn. Ik woon in Haarlem en heb in Leiden geschiedenis gestudeerd. Een mooi vak, dat vaak een verrassend licht op de actualiteit werpt. In mijn vrije tijd maak ik graag muziek, onder andere in de band van de kerk. De PerspeX schuwt geen lastige onderwerpen en durft ook gevoelige snaren te raken. Dit houdt Perspectief alert en daar draag ik graag aan bij!

Ola! Ik ben **Daniël van Holten** en ben nieuw als redacteur. Als 21-jarige student met een bachelor Internationale betrekkingen houd ik van politieke zaken bespreken, analyseren, meningen schrijven en onderzoeken, en dat ga ik nu ook voor de PerspeX doen. Daarnaast werk ik een beetje bij voor de ChristenUnie in Delft als secretaris. Zo is het politieke bedrijf voor en achter de schermen voor mij super interessant en zie ik uit naar een mooie tijd als redacteur.

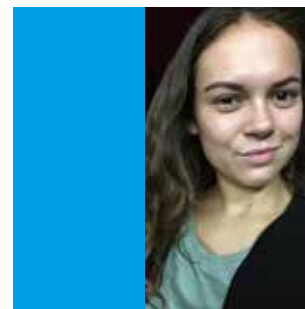
Ik ben **Jochem Duinhof**, 23 jaren oud en masterstudent Sociologie en Internationale betrekkingen aan de Rijksuniversiteit Groningen. Ik ben geboren in Wierden, een fijn en gezellig dorpje midden in Twente. Op mijn 18e ben ik naar Groningen verhuisd. Op dit moment ben ik werkzaam voor de ChristenUnie Groningen. Ik ben daar fractiemedewerker, wat betekent dat ik de gemeenteraadsleden ondersteun bij praktische zaken en op inhoud.

Mijn naam is **Linda van Winkoop** en ik ben 23 jaar oud. Ik doe een pre-master Communicatiewetenschap in Nijmegen. Daarnaast heb ik een bijbaan als customer care medewerker bij een bedrijf dat rouwkaarten en rouwadvertenties opmaakt. Verder doe ik vrijwilligerswerk als voorlezer bij de Voorlees-Express en nu dus ook als redacteur bij de PerspeX!

Hallo allemaal! Mijn naam is **Noah Kleijne**, 19 jaar oud en een nieuw gezicht bij PerspeX. Ik kom oorspronkelijk uit Hengelo maar ben na mijn middelbare schooltijd naar Nijmegen vertrokken om te beginnen met studeren. Op dit moment ben ik ook redacteur bij het Algemeen Nijmeegs Studentenblad en ben ik veel betrokken bij de studentendebatvereniging.

Hi! Ik ben **Rachel Camerik**, 26 jaar. Ik heb Pedagogische Wetenschappen gestudeerd en werk als Maatschappelijk Werker bij Veilig Thuis. Ik ga naar evangelische gemeente de Pijler in Lelystad, waar ik actief ben in het jongerenwerk. Dit is de eerste editie van PerspeX waar ik aan meewerk. Hiervoor heb ik samen met Martijn Tel een interview gedaan met Tony's Chocolonely met betrekking tot het doel van hun organisatie.